

ČESKÁ EKONOMIKA PO VSTUPU DO EVROPSKÉ UNIE

Vojtěch Spěvák, Růžena Vintrová, Eva Zamrazilová, Mojmír Hájek, Václav Žďárek, Centrum ekonomických studií, Vysoká škola ekonomie a managementu, Praha*

Úvod

Sta analyzuje ekonomickou výkonnost a makroekonomickou stabilitu české ekonomiky v letech 2001–2006 v mezinárodním kontextu a s využitím alternativních ukazatelů. Na straně nabídky je kvantifikován příspěvek základních sektorů k růstu HDP a podle metody růstového účetnictví identifikován význam práce, kapitálu a souhrnné produktivity faktorů. Na poptávkové straně ekonomiky, která je v kratším časovém horizontu určující pro ekonomický růst a pro vývoj makroekonomické rovnováhy, je zvláštní pozornost věnována konečné spotřebě domácností a základním faktorům, které na její vývoj působily. Hodnocení makroekonomické stability je založeno na vztahu domácí nabídky a poptávky a na vztahu národních úspor a domácích investic, který se odráží ve vnější ekonomické rovnováze. U procesu reálné konvergence je rozlišen vliv reálného růstu HDP a vliv zlepšování směnných relací v obchodování se zahraničím. Nominální konvergence je zaměřena na sbližování cenových úrovní podle hlavních výdajových částí HDP.

1. Růst a nabídková strana ekonomiky

1.1 Vývoj hrubého domácího produktu

Ekonomický růst, který podmiňuje zvyšování životní úrovně a proces konvergence k úrovni vyspělých zemí, je výsledkem působení mnoha různorodých faktorů. Jejich vývoj je v jednotlivých zemích rozdílný a tudíž i růstová výkonnost a konkurenceschopnost zemí se liší. Česká ekonomika prošla v letech 1997–1998 recesí, která nepříznivě ovlivnila celkový hospodářský vývoj ČR ve druhé polovině 90. let. ČR jako jediná ze všech zemí EU zaznamenala v letech 1997 a 1998 absolutní pokles HDP. Faktická stagnace české ekonomiky ve druhé polovině 90. let znamenala nejen zbrzdění procesu reál-

* Sta vznikla s podporou grantů GA ČR Růstová výkonnost a kvalitativní konkurenceschopnost české ekonomiky 402/05/2210 a MŠMT Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky 1M0524.

né konvergence, ale vzdálení od průměrné ekonomické úrovně zemí EU-25. To kontrastovalo s vývojem v ostatních středoevropských zemích.

Tabulka 1

Reálný růst HDP (roční tempa v %)

	ČR	Maďarsko	Polsko	Slovensko	Slovinsko	EU-15
2001	2,5	4,1	1,2	3,4	3,1	1,9
2002	1,9	4,4	1,4	4,8	3,7	1,1
2003	3,6	4,2	3,9	4,8	2,8	1,1
2004	4,5	4,8	5,3	5,2	4,4	2,3
2005	6,4	4,1	3,6	6,6	4,1	1,6
2006	6,4	3,9	6,1	8,5	5,7	2,8
2001–2006	4,2	4,2	3,6	5,5	4,0	1,8
2001–2003	2,7	4,2	2,2	4,3	3,2	1,4
2004–2006	5,7	4,3	5,0	6,8	4,7	2,2

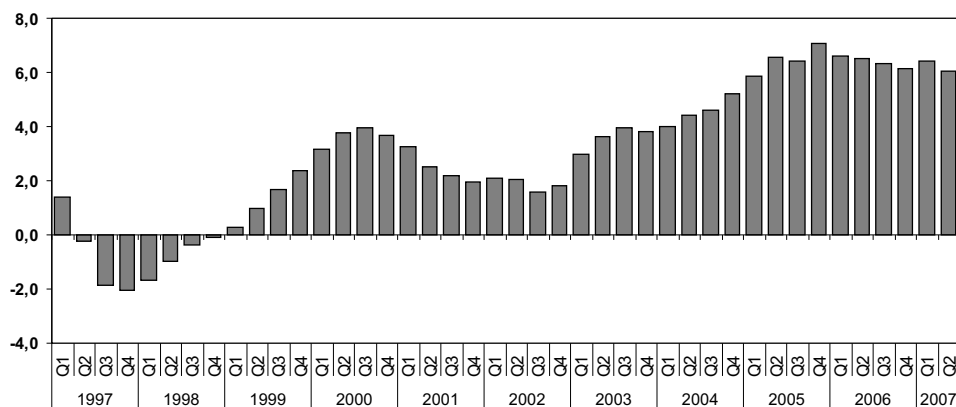
Pramen: Eurostat (2008b), cit. 15. 1. 2008, vlastní výpočet

V letech 2001–2006 se ekonomický růst značně zrychlil v ročním průměru na 4,2 % (viz tabulka 1) v důsledku příznivého působení některých faktorů: silný příliv přímých zahraničních investic a rostoucí význam podniků pod zahraniční kontrolou s výrazně vyšší výkonností, rychlý růst domácích investic a exportu, privatizace a restrukturalizace bank (tím i konsolidace tohoto sektoru), snižující se úrokové míry a expanzivní fiskální politika. V mezinárodním srovnání se ČR v tempech růstu HDP posunula v letech 2001–2006 na desáté místo v žebříčku zemí EU-27. V čele jsou pobaltské republiky následované Rumunskem, Bulharskem, Irskem, Slovenskem, Řeckem a Maďarskem. Značný předstih ekonomického růstu ČR před růstem EU jako celku, kde průměrný roční růst HDP v letech 2001–2006 činil pouze 1,8 %, se projevil v urychlení reálné konvergence.

Ve **čtvrtletním časovém členění** dochází k výraznému zrychlení ekonomického růstu v ČR od roku 2003 (viz graf 1). Prozatím nejvyšší hodnota byla zaznamenána ve čtvrtém čtvrtletí 2005 (7,0 %). V roce 2006 došlo k mírnému zpomalení z 6,6 % v prvním čtvrtletí na 6,2 % ve čtvrtém. Dynamiku nad 6 % zatím udržela česká ekonomika i v roce 2007. V dalším období lze očekávat postupné zpomalování růstové dynamiky. Rizika budoucího vývoje spočívají především ve vnějším prostředí, které ovlivní příliv přímých zahraničních investic, zahraniční obchod a prosperitu podniků pod zahraniční kontrolou silně orientovaných na vývozy. Dlouhodobé udržení vysokého růstu, který je nezbytný pro rychlý proces reálné konvergence, vyžaduje zejména úspěšný přechod od nákladově a cenově založené konkurenceschopnosti k výhodě založené na kvalitativních faktorech, tj. na tvorbu a využití nových technologií a vysokých kvalifikací, zlepšení inovační výkonnosti a institucionálního prostředí.

Graf 1

Růst HDP v ČR podle čtvrtletí (v %), stálé ceny předchozího roku

Pramen: ČSÚ (2007a)

Období 2004–2006 patří prozatím z ekonomického hlediska k nejpříznivějším v historii České republiky. Hospodářský růst dosahující průměrně ročně 5,7 % (v roce 2005 a 2006 dokonce 6,4 %) se proti předchozím třem letům silně zrychlil – nejvíce ze skupiny pěti středoevropských zemí (EU-5).¹ V souvislosti s tím vyvstává otázka, zda vstup do EU v květnu 2004 byl významným mezníkem v růstu české ekonomiky. Z hlediska docilovaných temp růstu jistě ano, protože zrychlení o 3 procentní body v letech 2004–2006 proti období 2001–2003 je výrazné. Samotný vstup byl bezesporu pozitivním impulsem, protože kultivoval institucionální prostředí a zvýšil možnosti volného pohybu zboží, služeb, kapitálu a pracovní síly. Nicméně z hlediska růstových faktorů, které se vytváří dlouhodobě, se jeví jako klíčový faktor příliv přímých zahraničních investic a s ním spojená restrukturalizace výroby a exportní expanze. Pozitivně působily i další faktory, jako je relativně vysoký růst světové ekonomiky a oživení hospodářské aktivity v západní Evropě (především v Německu, které je naším hlavním obchodním partnerem), zvýšení ziskovosti nefinančních podniků či růst úvěrů poskytovaných podnikům a domácnostem.

1.2 Národní důchod a ukazatelé reálného důchodu

Hodnocení makroekonomické výkonnosti je nejčastěji založeno na ukazateli hrubého domácího produktu (HDP). Komplexnější pojetí však vyžaduje využití dalších ukazate-

1 V červnu 2007 ČSÚ revidoval údaje o tvorbě a užití HDP za roky 2004–2006. Důvodem bylo sladění čtvrtletních a ročních účtů a změna metodiky zahraničního obchodu po vstupu ČR do EU. Reálný růst HDP se po revizi zvýšil v roce 2004 a 2005 o 0,4 p.b. a v roce 2006 o 0,3 p.b. Tak např. za rok 2006 se snížily hrubé domácí výdaje (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) o 29,9 mld. Kč a naopak se zvýšilo saldo vývozu a dovozu zboží a služeb o 46,1 mld. Kč. Celkový dopad na HDP v běžných cenách tak činil 16,2 mld. Kč. Při přepočtu do stálých cen byl veškerý vliv změny metodiky zjištěn ovlivněním dovozu a vývozu promítnut do deflátorů aby nebyla narušena srovnatelnost časové řady.

lů obsažených v systému národních účtů. To se týká zejména nových členských zemí EU, v nichž je jejich národní důchod výrazně snižován odlivem prvotních důchodů a změny směnných relací v zahraničním obchodě ovlivňují reálný důchod.

Hrubý národní důchod (HND) zohledňuje procesy prvotního rozdělení mezi národní ekonomikou a světem. Příliv a odliv prvotních důchodů se vztahuje k faktoru práce (náhrady zaměstnancům) a kapitálu (úroky, dividendy a reinvestice). Záporné saldo pak představuje ztrátu části důchodů vytvořených na území daného státu. S liberalizací trhu práce a kapitálu nabývají na stále větším významu toky prvotních důchodů mezi zeměmi, kdy se liší místo vytváření a užití důchodů. Za celek vyspělých západních zemí (EU-15) se velikost HDP prakticky neliší od HND. Existují však výjimky. Nejznámější je případ Irska a Lucemburska. V Irsku patřil růst HDP v posledních dvou dekádách k nejrychlejším, zatímco růst HND byl podstatně pomalejší. Proto také HDP na obyvatele patří v rámci zemí EU k nejvyšším, zatímco HND se pohybuje pouze kolem průměru. V roce 2006 byl HND Irska o 13,9 % nižší než HDP. Podobně tomu bylo i v Lucembursku, kde v roce 2006 HND dosáhl pouze 81,8 % HDP. V zemích EU-5 se rozdíl mezi HND a HDP stále zvyšuje v důsledku značného přílivu přímých zahraničních investic (PZI) a volného pohybu pracovních sil (viz tabulka 2). Ztráta prvotních důchodů byla v posledních letech největší v Maďarsku následovaném Českou republikou. Ztráta důchodu v procesu prvotního rozdělení má reálné dopady na ekonomiku. Dochází k tomu, že HND roste reálně pomaleji než HDP,² což se zpravidla negativně projeví v růstu konečné spotřeby a investic.³

Tabulka 2

Hrubý národní důchod v % HDP

	2004	2005	2006	Rozdíl HND a HDP ¹
EU-15	100,5	100,3	100,2	0,3
ČR	94,5	95,1	94,6	-5,3
Maďarsko	94,1	94,1	92,8	-6,3
Polsko	95,9	96,6	96,5	-3,7
Slovensko	96,0	97,3	97,5	-3,1
Slovinsko	98,8	99,1	98,9	-1,1

Poznámka: ¹ roční průměr v letech 2004–2006, v p.b.

Pramen: Eurostat (2008a), cit. 15. 1. 2008, vlastní výpočet

V odlivu důchodů jsou v posledních letech rozhodující platby spojené s předchozím přílivem **přímých zahraničních investic** (reinvestice zisku, platby dividend z PZI a úroky z PZI). Tento vývoj probíhá obvykle v určitých fázích – po fázi přílivu se zvyšuje

- 2 V ČR v letech 2001–2006 tvořila ztráta reálného růstu HND (bez vlivu směnných relací) proti HDP průměrně ročně 0,6 p.b. Stejnou ztrátu zaznamenalo v letech 2003–2006 Maďarsko. V Polsku byl rozdíl poměrně malý s výjimkou roku 2004, ve Slovinsku zanedbatelný. Na Slovensku rostl v letech 2004–2006 HND o 1 p.b. pomaleji než HDP (v roce 2005 dosáhla ztráta 3,7 p.b.). Bliže k výpočtu viz ECFIN (2007), s. 51, 81, 91, 97, 99.
- 3 Vzhledem k tomu, že se do odlivu prvotních důchodů zahrnují i reinvestované zisky, nemusí být dopad odlivu důchodů do zahraničí na investice tak silný.

je význam reinvestovaného zisku a ve třetí fázi převažuje repatriovaný zisk. Rozdíly mezi zeměmi EU-5 jsou značné. Maďarsko zaznamenalo silný příliv investic již v první polovině 90. let, ČR a Slovensko až od konce minulého desetiletí, na Slovensku byl příliv zanedbatelný v důsledku větší regulace kapitálových toků se zahraničím. Jinou formu toku prvotních důchodů mezi zeměmi představují mzdy zahraničních pracovníků – např. v ČR převažuje odliv mezd, zatímco na Slovensku jejich příliv (v důsledku velkého počtu slovenských pracovníků v zahraničí).

Reálný hrubý domácí důchod rezidentů (RHDD) je ovlivněn nejen objemem výroby měřeným HDP ve stálých cenách, ale také poměrem, za který se obchoduje při vývozu a dovozu ve vztahu k nerezidentům, tj. **směnnými relacemi**.⁴ RHDD se vypočte tak, že k HDP ve stálých cenách jsou připočteny či od něho odečteny tzv. přínosy nebo ztráty z obchodu (podrobněji viz Spěváček, 2005; Spěváček, Vintrová, 2005). Změny směnných relací ovlivňují nejen vývoj ukazatele reálného domácího důchodu, ale i saldo zahraničního obchodu a makroekonomickou rovnováhu.

V české ekonomice byl vliv změn směnných relací významný. Dlouhodobě převažovaly přínosy, pouze v letech 2005 a 2006 docházelo ke ztrátám. Krátkodobé výkyvy byly způsobeny především vnějšími šoky spojenými s prudkým pohybem cen ropy a dalších surovin. Nejvýraznější byl příznivý dopad směnných relací v letech 2001 (37 mld. Kč) a 2002 (51,2 mld. Kč) a negativní dopad v letech 2005 (–40,0 mld. Kč) a 2006 (–21,5 mld. Kč).

Ukazatele reálného důchodu zahrnují kromě reálného hrubého domácího důchodu i ukazatele **reálného hrubého národního důchodu (RHND)** a **reálného hrubého disponibilního důchodu (RHDiD)**. Tyto ukazatele berou v úvahu nejen přínosy či ztráty ze změn směnných relací, ale i vliv prvotního a druhotného rozdělení důchodu mezi národní ekonomikou a světem (u národního důchodu je to saldo prvotních důchodů se zahraničím a u disponibilního důchodu navíc saldo běžných transferů se světem).

Tabulka 3

Růst HDP a ukazatelů reálného důchodu v ČR v letech 2001–2006 (v %, stálé ceny předchozího roku)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2001–2006
HDP	2,5	1,9	3,6	4,5	6,4	6,4	4,2
RHDD	4,1	4,1	3,9	4,7	5,0	5,6	4,6
RHND	3,0	2,8	4,2	3,4	5,6	5,1	4,0
RHDiD	3,0	2,7	3,7	3,2	5,0	4,9	3,8
Rozdíl mezi RHDD a HDP ¹	1,6	2,2	0,3	0,2	–1,4	–0,6	0,4
Rozdíl mezi RHND a HDP	0,5	0,9	0,6	–1,1	–0,8	–1,3	–0,2
Rozdíl mezi RHDiD a HDP	0,5	0,8	0,1	–1,3	–1,4	–1,5	–0,4

Poznámka: ¹ v p.b.

Pramen: ČSÚ (2007a, b), vlastní výpočet

4 Jestliže se cenové relace zlepšují, je třeba méně vývozu na zaplacení daného objemu dovozu, takže se při dané úrovni domácí výroby mohou přesunout výrobky a služby z vývozu do spotřeby nebo do tvorby kapitálu. Naopak při zhoršování směnných relací může HDP rychle růst, avšak spotřeba a investice mají zpravidla nižší dynamiku, nebo část produktu se ztrácí v zahraničním obchodě.

V letech 2001–2006 byla růstová výkonnost ČR vyšší podle ukazatele reálného domácího důchodu než podle tradičního ukazatele HDP (viz tabulka 3). Zlepšení směnných relací představovalo kladný příspěvek k růstu RHDD ve výši 0,4 p.b. průměrně ročně. Zvýšení cen ropy a surovin po roce 2004 však vedlo ke zhoršení směnných relací a RHDD v roce 2005 a 2006 rostl značně pomaleji než HDP. V roce 2007 se vztah temp růstu obou ukazatelů opět obrátil ve prospěch rychlejšího růstu RHDD. Převážně pozitivní vliv směnných relací byl však kompenzován negativním vlivem odlivu prvotních důchodů do zahraničí, a proto reálný hrubý národní důchod rostl v období let 2001–2006 o 0,2 p.b. pomaleji než HDP. Růst RHDiD byl ještě pomalejší v důsledku nepříznivého vývoje čistých běžných transferů vůči zahraničí. Ty v posledních letech přešly do záporných čísel.

Zatímco v letech 2001–2003 alternativní ukazatele reálného důchodu ukazují příznivější vývoj české ekonomiky ve srovnání s ukazatelem HDP, v letech 2004–2006 se obraz o vývoji české ekonomiky mění. RHDD roste o 0,6 p.b. pomaleji než HDP a RHDiD dokonce o 1,3 p.b. pomaleji. To je důležitý signál i pro tvorbu hospodářské politiky, protože ukazuje, že česká ekonomika reálně nedisponuje tak velkými důchody, jak by naznačoval růst HDP. Tomu by se měla přizpůsobit i mzdová a sociální politika.

1.3 Sektorová struktura ekonomiky

Z hlediska vlivu jednotlivých sektorů na vývoj hrubé přidané hodnoty (HPH) v základních cenách (viz tabulka 4)⁵ byl pro růst české ekonomiky v letech 2004–2006 klíčový **sektor průmyslu**. Jeho HPH se zvyšovala meziročním tempem v průměru o 12,3 % (v sektoru služeb pouze o 3,7 %). Růst průmyslové produkce vysoce převýšil průměr zemí EU. Příznivě na něj působily pokračující strukturální změny spojené především s vysokou výkonností soukromých podniků pod zahraniční kontrolou.

Tabulka 4

Růst hrubé přidané hodnoty podle sektorů a odvětví v ČR (roční růst v %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Zemědělství	–2,8	3,3	4,0	7,8	5,7	–8,0
Průmysl	–1,2	4,0	–1,2	13,1	10,8	12,9
Dobývání ner. surovin	–6,5	2,7	–10,9	14,5	–8,7	13,2
Zpracovatelský průmysl	–0,5	5,4	–1,0	13,4	12,4	15,1
Výroba a rozvod elektřiny	–4,4	–7,5	1,6	9,3	4,2	–9,1
Stavebnictví	–5,0	–1,9	2,6	6,2	6,0	2,2
Služby	5,7	2,3	4,9	0,1	5,7	5,5
HPH ¹	2,5	2,5	2,9	4,6	6,7	6,9

Poznámka: ¹ celkem, bez FISIM

Pramen: ČSÚ (2007a), vlastní výpočty

5 Hrubá přidaná hodnota v základních cenách se liší od hrubého domácího produktu v kupních cenách o daně z produktů (HDP zvyšují) a dotace na produkty (HDP snižují). HPH se liší od HDP nejen velikostí, ale i tempem růstu. V roce 2006 se HPH v celém národním hospodářství zvýšila o 6,9 %, zatímco HDP vzrostl o 6,4 %.

Po relativně vysokém růstu HPH v letech 2004 a 2005 zvolnilo **stavebnictví** na 2,2 % v roce 2006. **Služby** vykázaly v letech 2005 a 2006 solidní růst (po stagnaci v roce 2004) a vzhledem ke svému vysokému podílu na celkové HPH významně přispěly k výkonnosti ekonomiky.⁶ Vývoj v jednotlivých odvětvích byl však rozdílný. Zejména po vstupu do EU se ČR stala díky své geografické poloze oblíbeným logistickým centrem, což v kombinaci s obrovským rozmachem telekomunikačních služeb v posledních letech zařadilo odvětví dopravy a spořů do čela sektoru služeb. K poměrně rychle rostoucím odvětvím patří také služby pro podniky, služby ICT a finanční služby.

Rozdílný růst základních sektorů měnil i **sektorovou strukturu** české ekonomiky. Strukturální změny v období 2001–2006 na makroekonomické úrovni však nebyly příliš výrazné. Pokračoval pokles podílu zemědělství a zvyšoval se podíl průmyslu v neprospěch služeb (viz tabulka 5). Struktura české ekonomiky je tak v mezinárodním srovnání oproti vyspělým zemím značně odlišná. V zemích EU dosáhl podíl služeb v roce 2005 v průměru 72 % se značnými rozdíly mezi zeměmi – nejvyšší je v Lucembursku (83 %), nejnižší v Rumunsku (56 %) následovaném právě Českou republikou. Naopak podíl průmyslu (včetně stavebnictví) vykazuje ČR nejvyšší ze všech členských zemí (38 % oproti 26 % průměru EU).

Tabulka 5

Odvětvová struktura HPH v ČR (v %, b.c.)

	Zemědělství	Průmysl	Stavebnictví	Služby
2001	3,9	31,5	6,3	58,3
2002	3,3	30,5	6,2	60,0
2003	3,1	29,5	6,4	61,0
2004	3,3	32,1	6,5	58,1
2005	2,9	31,5	6,8	58,8
2006	2,7	32,3	6,8	58,2

Poznámka: údaje po revizi údajů za léta 2004–2006 z června 2007

Pramen: ČSÚ (2007a), vlastní výpočty

1.4 Zdroje ekonomického růstu

Dynamika růstu reálného HDP závisí na jeho zdrojích, na efektivnosti, s níž jsou využívány, a na pružnosti jejich realokace. Zdrojem ekonomického růstu jsou práce, kapitál a technický pokrok, resp. souhrnná produktivita faktorů. Význam těchto klíčových faktorů je identifikován na základě **metody růstového účetnictví**. Srovnání růstu HDP, práce a kapitálu v ČR ukazuje tabulka 6. Produktivita práce se v letech 2001–2006 zvyšovala průměrně o 3,7 %, produktivita kapitálu o 2,5 % a souhrnná produktivita faktorů o 3,2 %.

6 Zrychlení růstu služeb v roce 2005 a 2006 bylo ovlivněno i revizí údajů. K výraznému zvýšení příspěvku služeb k růstu HPH došlo po zveřejnění revidované platební bilance v červnu 2007. Zde byly korigovány údaje zejména za tzv. služby pro podniky (business related services), a to díky zavedení statistického zjištění dovozu a vývozu služeb (dosud byly používány tzv. platební tituly přeshraničních plateb, u kterých bylo velmi obtížné identifikovat charakter některých transakcí).

Tabulka 6

Zdroje růstu reálného HDP v ČR (průměrná roční tempa v %)

	2001–2006	2001–2003	2004–2006
HDP	4,2	2,7	5,7
Zaměstnanost	0,5	–0,1	1,2
Kapitál	1,7	1,6	1,7
Vybavenost	1,2	1,7	0,5
Produktivita práce	3,7	2,8	4,4
Produktivita kapitálu	2,5	1,1	3,9
Souhrnná produktivita faktorů	3,2	2,0	4,4

Poznámka: HDP a kapitál ve stálých cenách roku 2000. Vybavenost práce kapitálem = podíl kapitálu a zaměstnanosti.

Pramen: ČSÚ (2007a, b), vlastní výpočty

V období 2001–2006 se investice zvyšovaly průměrně o 4,3 % a **zásoba fyzického kapitálu** o 1,7 % ročně.⁷ V důsledku zvýšení zaměstnanosti ve druhém období (2004–2006) se růst vybavenosti práce kapitálem snížil. To může na jedné straně v budoucnosti zpomalit produktivitu práce, ale na druhé straně lze důsledky tohoto zpomalení kompenzovat zaváděním inovací a technického pokroku. Výrazně se zvýšil růst **produktivity kapitálu**. Zatímco produktivita práce v letech 2004–2006 proti období 2001–2003 zrychlila průměrné tempo o 1,6 p.b. (na 4,4 %), růst produktivity kapitálu se zvýšil o 2,8 p.b. (na 3,9 %).

Růst produktivity kapitálu znamená, že kapitálový koeficient (K/Y), označovaný také jako **kapitálová náročnost**, se snižoval, a to v průměru o 2,5 % ročně, zejména v důsledku technického pokroku (díky přílivu zahraničních investic). Nicméně jeho velikost je stále vyšší než průměr zemí EU-15 (3,9 v České republice oproti 2,9 v roce 2006 ve s.c. roku 2000). Velmi rozdílné jsou v ČR kapitálové koeficienty na odvětvové úrovni.

Souhrnná produktivita faktorů (práce a kapitálu) se v období 2001–2006 zvyšovala vysokým ročním tempem 3,2 %, což představovalo podíl ve výši 76 % na růstu reálného HDP. Vysoký byl i příspěvek SPF ke změně HDP mezi obdobími 2001–2003 a 2004–2006, zejména díky lepší výkonnosti sektoru podniků pod zahraniční kontrolou založené (kromě jiného) na využití rozvinutějších technologií a know-how. Zrychlení růstu souhrnné produktivity bylo výsledkem působení řady kvalitativních faktorů, které se však mění pomalu a jejich efekt se často dostavuje až se zpožděním.⁸

Odhad **relativní úrovně souhrnné produktivity** v České republice vůči EU-15 ukazuje graf 2.⁹ V roce 1995 byla produktivita práce v ČR nižší o 48 % (HDP na za-

7 Údaje o fyzické zásobě kapitálu ve stálých cenách 2000 vycházejí z publikace ČSÚ (2007b). Údaje pro rok 2006 představují vlastní odhad. Pro země EU-15 je použita publikace ECFIN (2007a), kde jsou uvedena tempa růstu reálného kapitálu. Výpočet je založen na postupném přičítání roční tvorby hrubého fixního kapitálu ve stálých cenách k výchozí zásobě kapitálu z roku 1995 a odečítání spotřebované části zásoby kapitálu (metoda nepřetržité inventarizace – perpetual inventory method, PIM).

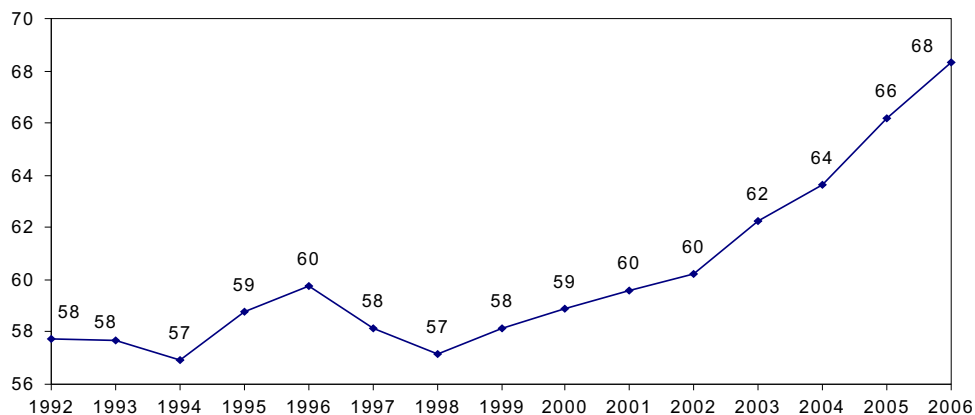
8 Vývojem souhrnné produktivity faktorů v České republice se v poslední době zabývali Dybczak a kol. (2006), Hájek (2006) a Hájková, Hurník (2007).

9 Odhad vychází z předpokladu, že tempo růstu SPF je rovno váženému součtu temp růstu produktivity práce a kapitálu. Pokud je růst (v procentech) interpretován jako rozdíl příslušných veličin mezi dvěma zeměmi, při znalosti rozdílu v produktivitě práce, v produktivitě kapitálu a příslušných vah faktorů lze získat rozdíl v úrovni SPF.

městnanou osobu v PPS) a SPF o 41 % oproti v EU-15.¹⁰ Po roce 1998 se relativní úroveň SPF v ČR zvyšovala až na 68,3 % v roce 2006.

Graf 2

Relativní úroveň souhrnné produktivity v ČR k EU-15 (EU-15 = 100)

Pramen: ČSÚ (2007a, b), ECFIN (2002, 2007), vlastní výpočty

2. Poptávka a makroekonomická stabilita

Pro českou ekonomiku je ve struktuře poptávky ve srovnání s vyspělými zeměmi charakteristický relativně vysoký podíl veřejné spotřeby, zahraničního obchodu a investic. Podíl soukromé spotřeby se dlouhodobě s určitými výkyvy pohybuje kolem poloviny HDP. Pro různorodost své struktury závisí růst poptávky na mnoha faktorech (vnitřních i vnějších). To je také důvod, proč podléhá výkyvům v čase a proč se mění její struktura. Některé segmenty poptávky jako soukromá spotřeba mají stabilnější vývoj, zatímco jiné jako zásoby či investice do fixního kapitálu více fluktuují. Zahraniční obchod je kromě vnitřních faktorů silně ovlivněn vývojem ve světě a v zemích hlavních obchodních partnerů. Rozdílný ekonomický růst zemí lze do značné míry vysvětlit změnami ve vývoji hlavních komponent poptávky.

2.1 Změny poptávky a jejich vliv na růst HDP

Vývoj hlavních složek poptávky v ČR ukazuje tabulka 7. V letech 2001–2006 rostl český reálný HDP v průměru ročně tempem 4,2 %. Podstatně rychleji se ale zvyšovaly vývozy a dovozy zboží a služeb (více než 10 %). Díky předstihu růstu vývozu před dovozy v posledních třech letech dochází k přebytkům obchodní bilance. Celkové domácí

10 Výpočet podle údajů Eurostatu (2007d). Kapitálový koeficient dosáhl hodnoty téměř 4,5 v ČR a 3,2 v EU-15. Převrácená hodnota kapitálového koeficientu (produktivita kapitálu) byla v ČR o 29 % nižší. Podíl práce a kapitálu je konstantní na úrovni 0,65, resp. 0,35 (jak je obvyklé při mezinárodních srovnáních).

konečné užití HDP (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) se zvyšovalo pomaleji než HDP (3,7 % ročně), což oslabilo růst dovozů. Tabulka 7 však ukazuje dvě rozdílná období. Zatímco v letech 2001–2003 růst domácí poptávky převyšoval růst HDP, v letech 2004–2006 se situace obrátila. Vzhledem k příznivému vývoji směnných relací až do roku 2005 se předstih poptávky před nabídkou neprojevil ve zhoršení obchodní bilance.

Tabulka 7

Růst hlavních složek užití HDP v ČR (stálé ceny předchozího roku, v %)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Růst ¹
HDP	2,5	1,9	3,6	4,5	6,4	6,4	4,2
Domácí poptávka	3,7	3,8	4,2	3,1	1,6	5,7	3,7
Konečná spotřeba	2,6	3,5	6,3	0,9	2,3	3,8	3,2
Soukromá spotřeba	2,3	2,2	6,0	2,9	2,3	5,4	3,5
Veřejná spotřeba	3,6	6,7	7,1	-3,5	2,2	0,0	2,6
THK	6,6	4,6	-1,4	9,1	-0,4	11,0	4,8
THFK	6,6	5,1	0,4	3,9	2,3	5,5	4,0
Vývoz	11,2	2,1	7,2	20,7	11,8	14,4	11,1
Dovoz	12,8	5,0	8,0	17,9	5,0	13,8	10,3

Poznámka: ¹ roční růst v letech 2001–2006

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (říjen 2007)

Příspěvek hlavních složek poptávky k růstu HDP ukazuje silný vliv domácí konečné poptávky (konečná spotřeba a tvorba hrubého kapitálu) v letech 2001–2003 (viz tabulka 8). V těchto letech byl růst HDP z více než 100 % tažen růstem domácí poptávky a vliv zahraničního obchodu na ekonomický růst byl záporný (schodek zahraničního obchodu ve zboží a službách počítaný ve stálých cenách se zvyšoval). Výrazně pozitivní vliv zahraničního obchodu se projevil až v letech 2004–2006, kdy jeho bilance přešla do přebytku. Mimořádně vysoký (téměř tříčtvrtinový) příspěvek zahraničního obchodu k růstu HDP byl zaznamenán v roce 2005.

Tabulka 8

Příspěvek složek poptávky k růstu HDP v ČR (stálé ceny předchozího roku, v p.b.)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
HDP	2,5	1,9	3,6	4,5	6,4	6,4
Konečná spotřeba	1,9	2,6	4,7	0,7	1,7	2,7
Soukromá spotřeba	1,2	1,1	3,0	1,5	1,1	2,7
Veřejná spotřeba	0,8	1,4	1,6	-0,8	0,5	0,0
THK	2,0	1,4	-0,4	2,5	-0,1	2,8
THFK	1,8	1,4	0,1	1,0	0,6	1,4
Změna zásob	0,1	-0,1	-0,6	1,5	-0,7	1,4
Domácí poptávka	3,9	4,0	4,3	3,2	1,6	5,5
Saldo ZO	-1,4	-2,0	-0,6	1,3	4,8	0,9

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (říjen 2007), vlastní výpočet

Za klíčové faktory ovlivňující růst **soukromé spotřeby** je možné považovat výši a vývoj reálných disponibilních důchodů domácností, měnící se sklon ke spotřebě a úsporám, hodnotu majetku domácností, vývoj spotřebitelských úvěrů, ale i demografické a psychologické faktory či národní a regionální rozdíly. Určitou úlohu hrají i očekávání spotřebitelů. Nelze proto konstruovat jednoduchý model, který by byl schopen úplně objasnit a kvantifikovat vliv jednotlivých faktorů.

Disponibilní důchody domácností zůstávají nejdůležitějším faktorem vysvětlujícím jejich spotřební výdaje. Vývoj obou veličin se však může lišit z důvodu měnícího se sklonu k úsporám (viz tabulka 9). Dlouhodobě došlo v ČR k výrazně rychlejšímu růstu soukromé spotřeby před růstem disponibilních důchodů, což se projevilo ve značném snížení míry úspor domácností. V posledních letech růst spotřeby ovlivňují i **půjčky domácností**, které se začaly prudce zvyšovat počínaje rokem 2002 a hodnota úvěrů poskytovaných domácnostem rostla v průměru ročně více než o 30 %. Tento vcelku nový jev v české ekonomice byl způsoben privatizací bank, jejich aktivnější politikou vůči domácnostem, nízkými úrokovými měrami a pozitivním očekáváním budoucího vývoje. **Míra zadluženosti** domácností je prozatím z makroekonomického hlediska únosná, avšak v delším časovém horizontu existuje riziko nevyváženého vývoje pasiv a aktiv.

Tabulka 9

Disponibilní důchody domácností a soukromá spotřeba v ČR (roční růst v %)

	DiDD (b.c.)	DiDD (s.c.)	Soukromá spotřeba (s. c.)	Míra úspor
1996	11,9	3,6	8,4	11,5
1997	11,2	2,0	2,2	11,3
1998	5,9	-2,8	-0,8	9,3
1999	4,1	2,1	2,8	8,5
2000	4,2	1,1	1,3	8,4
2001	5,0	1,1	2,3	7,4
2002	4,3	3,1	2,2	8,3
2003	4,5	4,9	6,0	7,4
2004	3,7	0,5	2,9	5,4
2005	4,2	3,4	2,3	6,4
2006	6,7	4,4	5,4	5,7

Poznámka: Reálný růst disponibilních důchodů ve stálých cenách (DiDD s.c.) = podíl nominálního růstu disponibilních důchodů domácností v běžných cenách (DiDD b.c.) a deflátoru soukromé spotřeby. Míra úspor domácností = podíl hrubých úspor domácností na jejich hrubém disponibilním důchodu.

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (říjen 2007)

Tempo růstu **investic** je značně nestabilní. Vzhledem k asynchronnímu průběhu hospodářského cyklu v jednotlivých zemích se výkyvy v tempu růstu investic vyskytují v rozdílných obdobích. Dlouhodobý vývoj investic v EU se vyznačuje značnými rozdíly mezi zeměmi i jiným časovým průběhem investičních cyklů. To se týká i České republiky, která zrychlila tempo růstu investic v posledních pěti letech. Nicméně ČR i v tomto období dosáhla ze skupiny středoevropských zemí nejnižší roční růst v tvorbě hrubého fixního kapitálu. **Míra investic** patří z dlouhodobého hlediska k důležitým ukazatelům růstu konkurenceschopnosti ekonomiky. Srovnání míry investic s mírou

úspor odhaluje významný zdroj vnější ekonomické nerovnováhy, která je způsobena nedostatkem národních úspor ve vztahu k investicím a musí být kryta zahraničními úsporami (přílivem zahraničního kapitálu). Míra investic měřená jako podíl hrubé tvorby fixního kapitálu na HDP měla v České republice dlouhodobě klesající tendenci a v letech 2005 a 2006 se stabilizovala zhruba na 25 % HDP. V mezinárodním srovnání je míra investic v ČR stále vyšší než ve vyspělých zemích EU, kde se pohybuje kolem 20 %.

2.2 Makroekonomická rovnováha

Makroekonomická rovnováha se jeví jako významná podmínka trvalého růstu a tvorby nových pracovních míst. Přispívá k pozitivním očekáváním, usnadňuje strukturální změny a příliv přímých zahraničních investic, vede k lepšímu fungování finančního sektoru. Nízkými úrokovými sazbami i snazším přístupem k finančním prostředkům posiluje soukromé investice. Hospodářská politika by proto měla kromě podpory růstu usilovat o udržení stabilního makroekonomického prostředí. Metodologickým východiskem zkoumání makroekonomické rovnováhy je **systém národních účtů**, především makroekonomické identity národního účetnictví, které vyjadřují základní vztahy v národním hospodářství (viz Spěvák, 2006). Klíčové jsou identity vyjadřující vztah mezi HDP (domácí nabídka) a jeho užitím a rovnice vztahu mezi úsporami, investicemi a saldem běžného účtu. Tyto rovnice umožňují dvojí pohled na makroekonomickou rovnováhu. V obou případech je možné spojovat vnitřní a vnější nerovnováhu a odhalovat její základní zdroje.

Vývoj **domácí tvorby a domácího užití HDP** v České republice, jehož výsledkem je saldo zahraničního obchodu se zbožím a službami, ukazuje, že celkový deficit zahraničního obchodu přetrvával až do roku 2003 (viz tabulka 10). Balance služeb byla přebytková a částečně kompenzovala schodek zbožové bilance. Od roku 2004 je saldo zahraničního obchodu kladné a výkonová bilance přestala být zdrojem makroekonomické nerovnováhy. Na silný růst českých vývozů příznivě působil příliv přímých zahraničních investic v předchozích letech i vstup ČR do EU.

Tabulka 10

Balance zahraničního obchodu ve zboží a službách (běžné ceny, mld. Kč a % HDP)

	Balance ZO (v mld. Kč)	v % HDP		
		celkem	zboží	služby
2001	-58,8	-2,5	-5,0	2,5
2002	-51,4	-2,1	-2,9	0,8
2003	-58,8	-2,3	-2,7	0,4
2004	1,9	0,1	-0,5	0,5
2005	95,7	3,2	2,0	1,2
2006	99,6	3,1	2,1	1,1

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (říjen 2007)

Analýza **vztahu úspor a investic** umožňuje úplnější pohled na makroekonomickou rovnováhu, protože bere v úvahu vliv prvotního i druhotného rozdělení národního důchodu (salda prvotních důchodů a běžných transferů ve vztahu k zahraničí). Národní úspory v ČR jsou stále nedostatečné a mezera mezi národními úsporami a investicemi, která se projevuje jako deficit běžného účtu platební bilance, musí být kryta zahraničními zdroji (viz tabulka 11). Vztah úspor a investic podle sektorů ukazuje, že dlouhodobě klesající míra úspor byla způsobena především jejím výrazným snížením v **sektoru domácností** z 15,2 % jejich disponibilního důchodu v roce 1995 na 5,7 % v roce 2006. Mezera mezi úsporami a investicemi je od roku 1999 záporná a sektor domácností tak ztratil schopnost financovat ostatní sektory a naopak se stal závislým na jejich zdrojích.

Tabulka 11

Míra úspor a investic (v % HDP)

	Míra úspor v % HDP	Míra investic v % HDP	Rozdíl míry úspor a míry investic v % HDP	Čisté výpůjčky v % HDP
2001	24,2	29,5	-5,3	-5,1
2002	22,4	28,6	-6,1	-4,7
2003	20,7	27,2	-6,5	-6,3
2004	22,0	27,5	-5,5	-5,4
2005	23,5	25,8	-2,3	-2,8
2006	23,8	26,9	-3,1	-2,7

Poznámka: Čisté výpůjčky představují saldo běžného účtu platební bilance v pojetí národních účtů (ESA 1995). Liší se od salda běžných transakcí s nerezidenty o tzv. kapitálové transakce s nerezidenty (jde zejména o saldo kapitálových transferů a o čisté pořízení nevyráběných nefinančních aktiv od nerezidentů). Ve většině let se oba ukazatele příliš nelišily a pouze v roce 2002 a 2005 byl rozdíl obou ukazatelů větší.

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (říjen 2007)

Tvorba hrubých úspor ve **vládním sektoru** klesala do roku 2003. Zvýšení v dalších letech podpořil zejména rychlý růst ekonomiky a s ním souvisejících daňových odvodů. Poměrně značné investiční potřeby vládních institucí vedly k tomu, že se dříve kladná mezera mezi úsporami a investicemi změnila v zápornou se silně narůstající tendencí v letech 2000–2003. V roce 2004 došlo k výraznému snížení této mezery, která ale v letech 2005 a 2006 opět vzrostla. To již samo o sobě předurčovalo nárůst vládního deficitu. Veřejné finance se jeví z hlediska makroekonomické stability české ekonomiky nejslabší místem hospodářského vývoje. Přetrvávající relativně vysoké schodky ve fázi rychlého ekonomického růstu je nutno považovat za nebezpečné. Snížení schodku vyžaduje reformu veřejných financí, opírající se především o relativní snížení výdajů. Tato reforma se stává prioritou hospodářské politiky také v souvislosti s plánovaným přijetím eura a je nezbytnou podmínkou plnění maastrichtských kritérií.

Silně zlepšující tendenci v tvorbě úspor bylo možné zaznamenat u sektoru **nefinančních podniků**, což souvisí s oživením ekonomiky, s umírněným růstem mezd ve vztahu k produktivitě práce a nižším daňovým břemenem. To umožňovalo ve stále větší míře financovat investice z vlastních úspor.

Dvojí pohled na makroekonomickou rovnováhu, který vychází ze vztahu domácí nabídky a poptávky a ze vztahu mezi úsporami a investicemi, má svůj odraz v **běžném účtu**

platební bilance, který je nejsouhrnnějším vyjádřením vnější ekonomické rovnováhy. Vývoj běžného účtu ČR prošel v poslední době výraznou změnou struktury, na níž se významně podílely přímé zahraniční investice. Schodky obchodní bilance přešly do přebytků a postupně začaly narůstat schodky bilance výnosů. Schodek běžného účtu vyjádřený v % HDP se v letech 2001–2006 pohyboval v průměru kolem 4,5 %. V posledních dvou letech se však výrazně snížil na 1,6 % v roce 2005 a 3,1 % v roce 2006 (viz tabulka 12).

Tabulka 12

Bilance běžného účtu ČR a jeho složek (v % HDP)

	Běžný účet	Obchodní bilance	Bilance služeb	Bilance výnosů	Běžné převody
2001	-5,4	-5,0	2,5	-3,6	0,8
2002	-5,6	-2,9	0,9	-4,8	1,2
2003	-6,3	-2,7	0,5	-4,7	0,6
2004	-5,2	-0,5	0,6	-5,6	0,2
2005	-1,6	2,0	1,2	-5,2	0,4
2006	-3,1	2,1	1,1	-5,7	-0,6

Pramen: ČNB (2007), vlastní výpočty

Značný **příliv přímých zahraničních investic** významně dopadá na obchodní bilanci a bilanci výnosů. Z dostupných údajů vyplývá, že podniky se zahraniční účastí vytvářely do roku 2000 deficity obchodu se zbožím a službami, ale od roku 2001 je jejich výkonová bilance aktivní s trvale rostoucím přebytkem. Negativní saldo bilance výnosů od roku 1998 rychle roste v důsledku vysokého předstihu růstu výdajů před příjmy. Z hlediska výdajů spojených s přímými investicemi (které představují výnosy pro zahraniční investory) jsou dominantní **reinvestice a dividendy** a trvale nejméně významnou položkou úroky. Posun od reinvestic k dividendám je jednoznačný.¹¹ Česká ekonomika tak potvrzuje zkušenosti dalších hostitelských ekonomik, kdy jsou pozitivní dopady přílivu PZI na obchodní bilanci doprovázeny negativním dopadem na bilanci výnosů s růstem ziskovosti podniků pod zahraniční kontrolou. Čistý odliv prvotních důchodů do zahraničí ve formě mezd, reinvestovaných či repatriovaných zisků a úroků představoval v posledních letech průměrně ročně více než 5 %. O tuto částku je nižší hrubý národní důchod ČR proti hrubému domácímu produktu.

Mezinárodní srovnání ukazuje, že problém udržení makroekonomické rovnováhy je vážným problémem prakticky všech přechodových ekonomik. Deficity běžného účtu platební bilance byly v letech 2001–2006 velmi vysoké v Maďarsku (v ročním průměru 7,0 % HDP) a na Slovensku (v průměru 5,8 % HDP). Slovinsko má dlouhodobě velmi nízký deficit (viz tabulka 13). Vnější nerovnováha je ve středoevropských zemích do značné míry spojena s relativně vysokými schodky veřejných financí. V tomto směru je situace kritická v Maďarsku, ale i ostatní země zápasí s udržením vládních deficitů v mezích daných maastrichtskými kritérii.

11 Teoretické zdůvodnění viz např. Mandel, Tomšík (2006).

Tabulka 13

Salda běžného účtu platební bilance (v % HDP)

	ČR	Maďarsko	Polsko	Slovinsko	Slovensko
2001	–	–6,0	–2,8	0,2	–7,1
2002	–5,6	–6,9	–2,5	1,1	–7,3
2003	–6,3	–7,9	–2,1	–0,8	–2,1
2004	–5,2	–8,4	–4,4	–2,6	–2,5
2005	–1,6	–6,8	–1,7	–2,0	–7,9
2006	–3,1	–5,9	–2,2	–2,7	–7,7
2001–2006	–4,5	–7,0	–2,6	–1,1	–5,8

Poznámka: Údaje za ČR jsou převzaty od ČNB po revizi v červnu 2007.

Pramen: ECFIN (2007a), s. 116–117

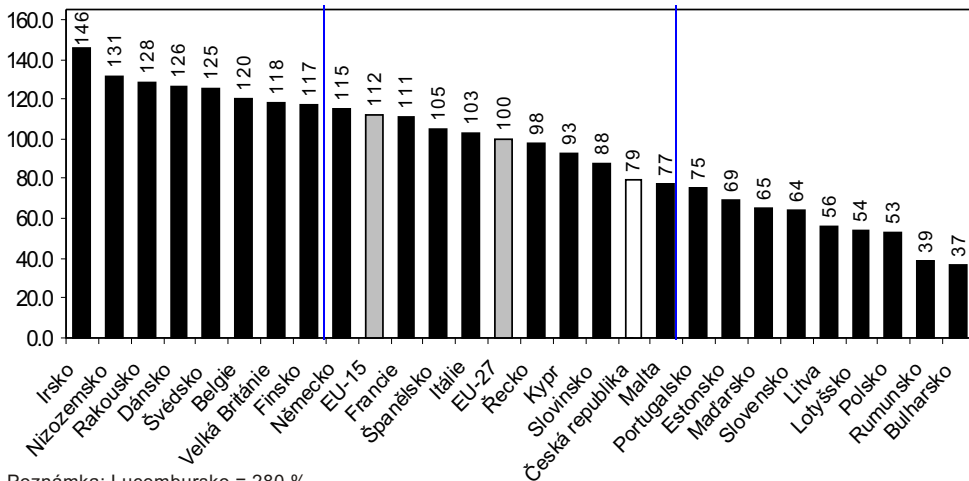
3. Procesy konvergence k zemím EU

3.1 Přibližování ekonomické úrovně

Přechodný propad ekonomické úrovně v relaci k vyspělým zemím, s nímž se Česká republika musela vyrovnávat v transformačním období při restrukturalizaci výroby a při recesi ve druhé polovině 90. let, byl na přelomu dekády překonán. Mezinárodní ekonomická pozice se posunula vpřed a navrátila se tak blíže k výchozímu postavení, které česká ekonomika zaujímal na počátku transformace, kdy patřila mezi ekonomicky středně vyspělé evropské země. V současnosti se jak Slovinsko, tak i Česká republika zařazují do střední třetiny zemí EU-27, zatímco ostatní nové členské země se podle úrovně HDP na obyvatele v paritě kupního standardu (PPS)¹² nacházejí ve třetině poslední (viz graf 3).

Graf 3

Pořadí zemí EU-27 podle HDP p.c. v PPS, rok 2006 (EU-27 = 100)¹

Poznámka: Lucembursko = 280 %

Pramen: Eurostat (2007b), cit. 15. 1. 2008

¹² Standardy kupní síly (Purchasing Power Standards, PPS) jsou používány při agregaci objemových ukazatelů za země EU. Jednotka PPS představuje průměrnou paritu kupní síly 1 eura v zemích EU. Nejprve byly PPS vyvozovány z průměrných cen skupiny zemí EU-15. Po rozšíření se přešlo na průměrné ceny v EU-25, resp. v EU-27.

Proces dohánění ekonomické úrovně byl v jednotlivých nových členských zemích různě intenzivní a probíhal s mnohými výkyvy, přičemž v současné dekádě došlo k několika změnám v pořadí.¹³ Nejdynamičtější se vyvíjely pobaltské země, které předhonyly Polsko, navíc Estonsko předstihlo i Slovensko a Maďarsko. Ekonomicky nejvyspělejší nové členské země – Slovinsko a Česká republika se posunuly před Portugalsko a Maltu. Na konci pořadí se nacházejí země z dosud poslední vlny rozšíření, tj. Bulharsko a Rumunsko. Jejich HDP na obyvatele v PPS dosahuje pouze 37 %, resp. 39 % v relaci k průměru zemí EU-27, tj. zhruba tolik jako v zemích Pobaltí ve druhé polovině 90. let.

Slovensko a Česká republika se v současné dekádě přibližují k ekonomické úrovni EU nejrychleji ze středoevropských nových členských zemí. Mezera k průměrné úrovni EU se zde mezi roky 2000 a 2006 zúžila o 10 až 11 procentních bodů (viz tabulka 14).

Tabulka 14

Vývoj ekonomické úrovně (HDP p.c. v PPS, EU-27 = 100)

	2000	2006	Změna
Česká republika	68,7	78,9	10,2
Maďarsko	56,3	65,0	8,7
Polsko	48,5	52,5	4,0
Slovensko	52,5	63,9	11,4
Slovinsko	79,0	88,1	9,1
Estonsko	44,8	68,6	24,2
Litva	39,4	56,3	16,9
Lotyšsko	36,9	54,3	17,4
Bulharsko	27,9	36,7	8,8
Rumunsko	27,6	38,9	11,3

Pramen: Eurostat (2007b), cit. 15. 1. 2008

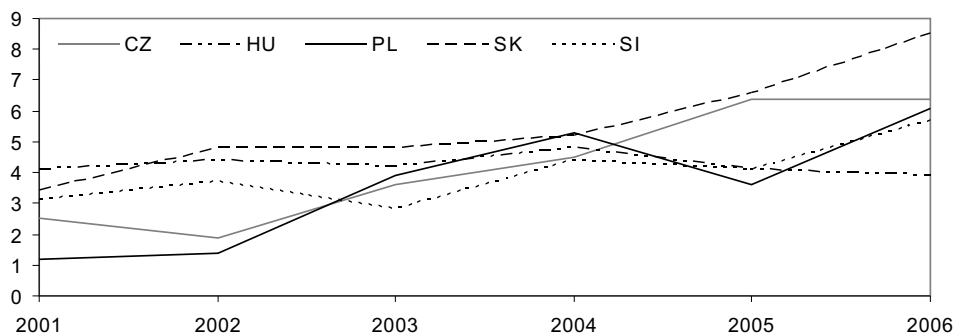
Společným prvkem procesu reálné konvergence v České republice i na Slovensku je restrukturalizace výroby za vydatné pomoci zahraničních investorů, kteří pomohli oběma silně industrializovaným ekonomikám nalézt nová odbytiště, když většina jejich výroby po rozpadu trhů Východního bloku téměř ze dne na den zastarala a bylo nutno zcela přestavět výrobní strukturu. Obdobné je i poněkud jednostranné zaměření na zpracovatelský průmysl a v jeho rámci na automobilový průmysl, který patří k profilujícím odvětvím, částečně doprovázený průmyslem elektrotechnickým. Na Slovensku byl boom zahraničních investic v důsledku politického vývoje o něco zpožděn a jeho výsledky se v současnosti projevují zároveň s pozitivními účinky integračních procesů po vstupu do EU. Současně se zde projevují též příznivé účinky přijatých ekonomických reforem. Atraktivita Slovenska pro zahraniční investory je zvyšována tím, že zde existují nejnižší nominální mzdy v rámci středoevropského regionu, které jsou o čtvrtinu až třetinu nižší než v Maďarsku, Polsku a České republice. Nadále bude nutno počítat s tím, že robustní ekonomický růst na Slovensku umožní i zde snížit mezeru v úrovni mezd. To povede ke snížení migrace pracovních sil, která až dosud významně ovlivňovala trh práce především v kulturně a jazykově blízké ČR, částečně (při administrativních omezeních pohybu) i v sousedním Rakousku a dalších zemích.

¹³ Modelový pohled na průběh reálné konvergence pro nové členské země EU viz např. Slavík (2007).

Vstup do EU zrychlil reálnou konvergenci ve všech středoevropských nových členských zemích, nebo byl spojen s odstraněním zbývajících překážek volného obchodu a umožnil těžit z hojného přílivu zahraničního kapitálu. Pro zahraniční investory byla atraktivita přistupujících zemí zvýšena již v procesu příprav na přijetí do EU. Určitou výjimku v dynamice ekonomického růstu po vstupu do EU představuje Maďarsko, kde se tempa růstu HDP od roku 2004 významněji nezrychlila. Zde však docházelo k intenzivnímu přílivu zahraničního kapitálu již v 1. polovině 90. let, podstatně dříve než v ostatních středoevropských nových členských zemích. To ovlivnilo postup reálné konvergence, který byl ve 2. polovině 90. let v Maďarsku rychlejší než v ostatních zemích regionu.¹⁴ V současnosti je zde ekonomický růst narušován potřebou obnovy makroekonomické stability (zejména nutností snížení velkých deficitů veřejných rozpočtů). S výjimkou Maďarska se tempa růstu od roku 2004 zvedla ve všech ostatních zemích EU-5, v Polsku přitom došlo k určitému výkyvu v roce 2005 (viz graf 4).

Graf 4

Tempa růstu HDP v zemích EU-5 v letech 2001–2006

Pramen: Eurostat (2008b), cit. 15. 1. 2008

K největší akceleraci ekonomického růstu po vstupu do EU došlo v České republice, dále pak v Polsku a na Slovensku (viz tabulka 15).

Tabulka 15

Zrychlení ekonomického růstu po vstupu do EU (průměrná roční tempa růstu HDP v %)

	2001–2003	2004–2006	Změna v p.b.
Česká republika	2,7	5,8	3,1
Maďarsko	4,2	4,3	0,1
Polsko	2,2	5,0	2,8
Slovensko	4,3	6,8	2,5
Slovinsko	3,2	4,7	1,5
EU-15	1,4	2,2	0,8

Pramen: Eurostat (2008b), cit. 15. 1. 2008, ČSÚ (2007), vlastní výpočet

14 Mezi roky 1995 a 2000 se ukazatel HDP na obyvatele v PPS Maďarska přiblížil k úrovni zemí EU-25 o 5 procentních bodů, zatímco HDP Slovenska jen o 3 procentní body a HDP ČR dokonce o 3 procentní body divergoval.

Vyrovňávání ekonomické úrovně s vyspělými zeměmi je prioritou dohánějících ekonomik. Realistický výhled pro českou ekonomiku je posunout se dále před nebo na úroveň zemí jižního křídla EU, tj. po Portugalsku též před Řecko, jako tomu bylo na počátku 90. let, blíže k průměru zemí EU-27, který nyní zaujímá Itálie a Španělsko, při zmenšení vzdálenosti vůči sousednímu Německu. K takovému postupu existují dlouhodobé předpoklady v průmyslových tradicích i v kvalifikacích, technické zdatnosti a vyšší vzdělanosti obyvatelstva. Tyto předpoklady je však nutno přizpůsobit potřebám znalostní ekonomiky a přejít od převážně nákladové konkurenceschopnosti, založené na nízkých mzdách, ke kvalitativní konkurenceschopnosti, uplatňované v technologicky náročnějších a sofistikovanějších výrobcích a službách.

Ekonomická úroveň v České republice je významně zlepšována nad úroveň, danou produktivitou práce, a to díky vyššímu zapojení obyvatelstva do pracovního procesu. Při obdobné úrovni HDP na pracovníka v PPS jako na Slovensku a v Maďarsku (v ČR 71 %, na Slovensku 72 %, v Maďarsku 74 %) činí HDP na obyvatele v České republice téměř 80 %, zatímco na Slovensku jen 64 % a v Maďarsku 65 % (údaje za rok 2006 v relaci k EU-27). Tyto vztahy jsou dány jak vyšší pracovní aktivitou obyvatelstva v produktivním věku v ČR, tak i demografickými faktory. Slovensko má stále vysokou míru nezaměstnanosti (13,4 % pracovních sil v průměru za rok 2006 podle metodiky LFS).¹⁵ Maďarsko má sice míru nezaměstnanosti nepříliš odlišnou od ČR (7,5 % ve srovnání se 7,1 % v průměru za rok 2006), avšak na rozdíl od ČR má nízkou míru ekonomické aktivity, charakterizující zapojení obyvatelstva do pracovních sil (vyšší podíl žen v domácnosti a dalších nezapojených skupin). Pokud jde o demografické faktory, v ČR je poměrně vysoký podíl obyvatelstva v produktivním věku z celkového počtu obyvatelstva. Jednak se v produktivním věku nacházejí silné populační ročníky ze 70. let, jednak klesá podíl obyvatelstva v předproduktivním věku. Nízký podíl dětí bude nepříznivě ovlivňovat vývoj pracovních sil v delší perspektivě.

3.2 Vztah reálné a nominální konvergence

Konvergenční procesy v jednotlivých oblastech navzájem souvisejí. Spolu s konvergencí ekonomické úrovně probíhá konvergence cenové hladiny a konvergence mzdové úrovně. Konvergence nominálních veličin je vyjadřována v běžných eurech. V české ekonomice přes dynamický průběh nominální konvergence v posledních několika letech stále ještě existuje relativně velká mezera v cenové úrovni vůči průměru zemí EU, která neodpovídá mezeře v ekonomické úrovni. Podle empirických pozorování, zdůvodňovaných v teorii mimo jiné Balassovým-Samuelsonovým efektem,¹⁶ země s vyšší ekonomickou úrovní vykazují též vyšší (srovnatelnou) cenovou úroveň (viz graf 5).¹⁷

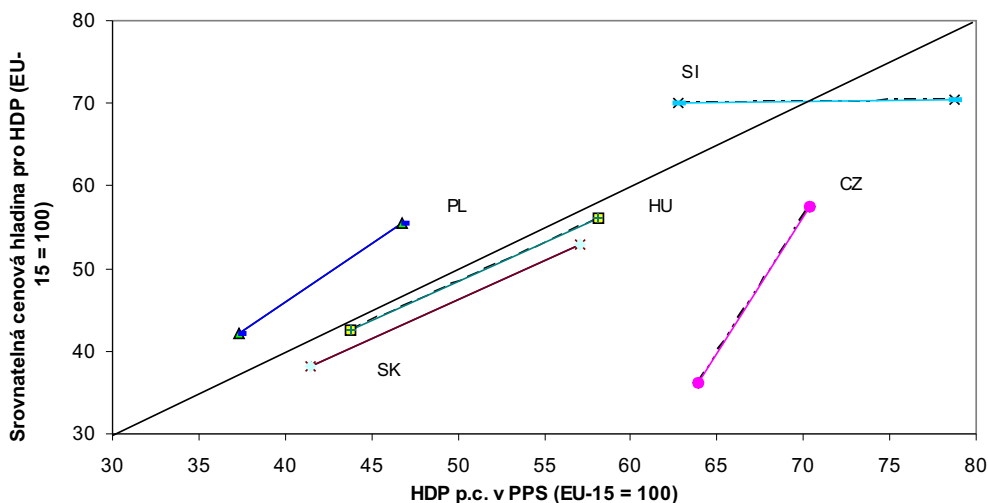
15 LFS, Labour Force Statistics, mezinárodně srovnatelná metodika podle výběrových šetření pracovních sil

16 B-S efekt vychází z existence dvou sektorů ekonomiky – s obchodovatelným a neobchodovatelným zbožím a službami. V obchodovatelném sektoru při mezinárodní výměně zboží probíhá cenová arbitráž (na jednotném trhu se postupně utváří jednotná cena), přičemž produktivita práce se vyvíjí zpravidla rychlejším tempem než v neobchodovatelném sektoru, kde pak probíhá “mzdová náhaza” (viz Balassa, 1964). Za této situace se mění dílčí cenové relace a vznikají selektivní cenové tlaky. Empirické výzkumy středoevropských nových členských zemí EU ukázaly, že tento faktor sice působí, vysvětluje však pouze menší část cenových pohybů, ovlivněných prudkými strukturálními změnami.

17 Diskusi dalších faktorů je možné nalézt např. v textu Čiháka a Holuba (2003).

Graf 5

Závislost srovnatelné cenové hladiny (CPL) na HDP na obyvatele v PPS v zemích EU-5, 1995–2006

Pramen: Eurostat (2007a), Eurostat (2007b), cit. 31. 12. 2007, vlastní výpočet

V České republice jsou relace makroekonomických veličin k průměru zemí EU-27 atypické. Zatímco HDP na obyvatele v PPS dosahuje necelých 80 % a HDP na pracovníka v PPS přes 70 %, srovnatelná cenová úroveň celkového HDP (comparative price level, CPL) činí pouze 60 % (údaje za rok 2006). Mezi roky 1995 a 2006 došlo sice k výraznému zúžení existující mezery v cenové hladině, která se vyvíjela nejrychleji ze zemí EU-5 (viz strmou přímkou ČR na grafu 5), avšak vzhledem k velmi nízké výchozí úrovni se CPL stále pohybuje hluboce pod proloženou linií, charakterizující sledovanou závislost obou ukazatelů. V Maďarsku i na Slovensku je relace CPL blíže k relaci v HDP na obyvatele v PPS a sleduje uváděnou linii v celém sledovaném období. V Polsku se dokonce CPL nachází nad úrovní HDP na obyvatele v PPS. Odlišné poměry existují ve Slovinsku, jehož ekonomická i cenová úroveň patří v rámci středoevropských nových členských zemí k nejvyšším. Zatímco v ostatních zemích EU-5 CPL ve sledovaném období rostla, ve Slovinsku mírně klesala. V roce 1995 zde relace CPL k průměru za EU byla vyšší než relace v HDP na obyvatele v PPS, v roce 2006 tomu bylo již naopak.

3.3 Dva kanály cenové konvergence – inflační diferenciály a zpevňování měnového kursu

Cenová konvergence probíhá dvojím způsobem. Prosazuje se buď inflačním diferenciálem, tj. rychlejší inflací než v referenčních zemích, nebo zpevňováním měnového kursu. V praxi se vyskytují nejčastěji různé kombinace obou možných cest, přičemž v jednotlivých vývojových etapách a v jednotlivých zemích se jejich význam mění. V ČR až do konce 90. let probíhala cenová konvergence oběma způsoby. V současné dekádě se stalo hlavním a téměř výhradním kanálem zhodnocování koruny.

Míra inflace po roce 2000 byla blízká průměrné inflaci v eurozóně a byla výrazně nižší než v ostatních nových členských zemích středoevropského regionu. Růst spotřebitelských cen v období 2001–2006 činil pouze 1,9 % ročně (podle mezinárodně srovnatelného harmonizovaného indexu, viz tabulka 16).

Tabulka 16

Míra inflace (HICP)¹ v zemích EU-5 a v eurozóně v letech 1997–2006

	Míra inflace (roční průměry v %)			
	1997–2006	1997–2000	2001–2006	2006
Česká republika	3,4	5,8	1,9	2,1
Maďarsko	8,5	13,1	5,5	4,0
Polsko	5,8	11,0	2,5	1,3
Slovensko	6,9	8,8	5,6	4,3
Slovinsko	6,1	7,8	5,1	2,5
Eurozóna	1,9	1,5	2,2	2,2

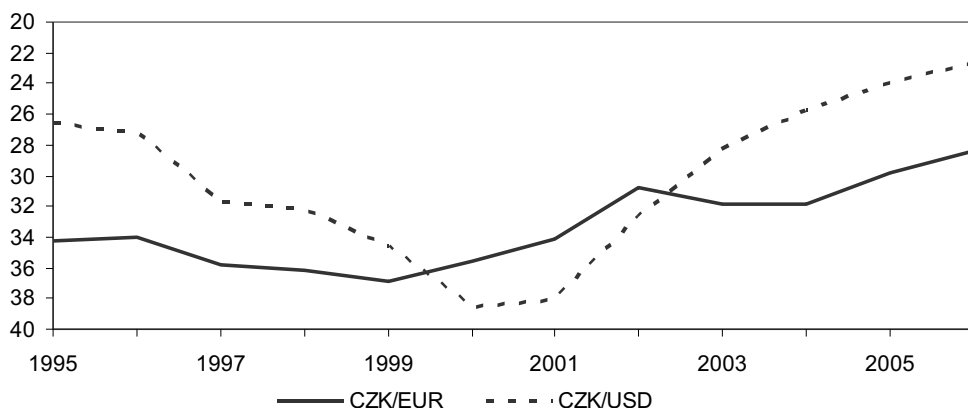
Poznámka: ¹ harmonizovaný index spotřebitelských cen

Pramen: Eurostat (2008b), cit. 15. 1. 2008

V průběhu roku 2007 došlo k určitému zvýšení míry inflace jak v důsledku některých přechodných faktorů, tak i faktorů, které budou pravděpodobně přetrvávat v letech následujících. Dále probíhá harmonizace spotřebních daní s EU (spolu se zaváděním ekologických daní) a v souvislosti s reformou veřejných financí se předpokládá zvýšení nepřímých daní. Dlouhodobou tendenci ke zvyšování vykazují ceny ropy a dalších základních surovin. Přes toto mírné zvýšení inflace ve srovnání s první polovinou dekády hraje inflační diferenciál jen menší roli v cenové konvergenci vůči zemím eurozóny, v níž je rozhodující kursový kanál. Zkušenosti z vývoje v poslední dekádě ukazují, že potenciál pro cenovou konvergenci, vytvářený předstihem v růstu produktivity práce a souhrnné produktivity faktorů před ekonomikami zemí EU, je v ČR stále vysoký.

Graf 6

Vývoj průměrného ročního kursu CZK vůči USD a EUR (1995–2006)

Pramen: MF ČR (2007b), s. 31

Tržní kurs vůči euru výrazně zpevňoval z maxima 36,9 CZK/EUR v průměru za rok 1999 na 28,3 CZK/EUR v roce 2006, tj. o 8,5 CZK za EUR v průběhu 7 let, tj. o 1,21 CZK v ročním průměru (viz graf 6). Tempo zhodnocování nominálního kursu koruny je v posledním období poměrně rychlé. V letech 2001–2006 činilo ve vztahu k euru 3,9 % a vůči dolaru 9,3 % ročně, přičemž nominální efektivní kurs vůči hlavním obchodním partnerům se zpevňoval o 4,4 %. Přechod obchodní bilance z aktiva do pasiva od roku 2005 nasvědčuje tomu, že apreciace kursu CZK byla až dosud pro vývozce únosná.

3.4 Dílčí cenové relace

V cenové konvergenci se odrážejí strukturální změny v ekonomice. Postupný růst cen zejména u neobchodovatelných komodit, jejichž cenová úroveň je v méně vyspělých zemích výrazně nižší, povede k přímému i nepřímému tlaku na výrobní náklady podniků (k růstu cen používaných vstupů i mzdových nákladů). Tím bude nutit k vyšší produktivitě ty podniky, které budou chtít obstát v konkurenci. Vyšší růst domácí cenové hladiny, plynoucí z nápravy relativních cen, vede k posilování reálného měnového kursu a ke zdražování domácích exportovaných statků a služeb na trzích v zahraničí. Pokud by vývozní strategie podniků byla založena pouze na využívání cenové konkurenční výhody, nebyla by dlouhodoběji udržitelná.

Relativní ceny jednotlivých složek HDP se odchyľují od vyspělých ekonomik v různé míře. Nejmenší odchylku vykazuje fixní kapitál, zejména stroje a zařízení, které pocházejí ve větší míře z dovozu ze zemí s vyšší cenovou úrovní. Největší odchylku vykazuje naopak spotřeba vlády, která je neobchodovatelným statkem a má z větší části netržní charakter. V mezinárodním srovnání se propočítává podle nákladů na vstupy, v nichž mají velký podíl mzdy a platy. Ty se liší od úrovně ve vyspělých zemích podstatně více než ceny zboží a služeb. Z těchto důvodů dosahuje po přepočtu do mezinárodních cen spotřeba vlády v relaci k HDP téměř 30 %, zatímco v domácích cenách je to jen kolem 20 %. V agregátu HDP se vyšší ceny investic z velké míry kompenzují s nižšími cenami spotřeby vlády, zatímco relativní ceny výdajů na spotřebu domácností se blíží průměru za celkový HDP (viz tabulka 17). Směnné relace v zahraničním obchodě jako další faktor, ovlivňující CPL, se v jednotlivých letech vychylují různým směrem.

Tabulka 17

CPL celkového HDP a jeho složek (EU-15 = 100)

		CZ	HU	PL	SK	SI	EU-25	OECD
2002	HDP	51	52	52	41	70	96	106
	Výd. dom. ¹	53	55	57	43	73	97	109
	Sk. in. sp. ²	48	49	51	38	70	96	110
2005	HDP	56	55	54	52	69	96	94
	Výd. dom. ¹	56	60	58	54	72	96	..
	Sk. in. sp. ²	51	55	52	48	70	95	..

Poznámky: ¹ výdaje domácností na konečnou spotřebu; ² skutečná individuální spotřeba

Pramen: OECD (2005), s. 37, s. 40, s. 137–138, s. 141–142; OECD (2007a), s. 279; Eurostat (2007b), vlastní výpočet

V ČR konečná spotřeba (podle výdajů domácností na spotřebu) dosahovala 56 % cenové úrovně EU-15, avšak skutečná individuální konečná spotřeba dosáhla jen 51 % (údaje za rok 2005), což představuje vzestup asi o 10 p.b. proti roku 1999. Nižší cenová hladina skutečné konečné spotřeby ve srovnání s výdaji na konečnou spotřebu je dána tím, že v ní je obsažena část, hrazená z veřejných zdrojů. Odchylka obou agregátů je v ČR větší než v ostatních zemích EU-5, přičemž za souhrn zemí EU nebo OECD je odchylka nepatrná. Cenová hladina strojů a zařízení dosahovala až 90 % v relaci k EU-15, což představuje vzestup o 24 p.b. proti roku 1999.

Srovnání cenových úrovní s průměrem celé EU (ale i s průměrem starých členských zemí nebo eurozóny) je vzhledem k výrazným rozdílům mezi jednotlivými členy tohoto agregátu poněkud zavádějící. Proto je pro ČR provedeno srovnání s jednou referenční ekonomikou (Německem), a to pro složku soukromé spotřeby (konečnou spotřebu domácností) (viz tabulka 18).

Tabulka 18

CPL výdajových složek HDP v ČR v relaci k Německu (CPL Německa = 100)

	1996 ¹	1999	2002	2005 ²	2006 ²
Spotřeba domácností	37,4	41,8	50,9	56,4	59,6
Hrubá tvorba fixního kapitálu	..	50,9	64,1	68,0	69,9
Stroje a zařízení	..	73,0	91,2	92,4	96,3
Stavby	..	35,1	44,2	51,2	52,8
Spotřeba vlády	..	22,6	30,6	37,1	40,0
HDP celkem	31,7	38,5	48,3	54,2	57,2

Poznámky: ¹Údaje mezi roky 1996 a 2005 nejsou z důvodu metodických změn plně srovnatelné. Rok 1996 převzat ze studie Čihák, Holub (2003), roky 1999 a 2002 podle ECP. ²Rok 2005 a předběžné údaje pro rok 2006 podle Eurostatu.

Pramen: Čihák, Holub (2003), s. 22; OECD (2000), s. 118–121; OECD (2002), s. 119; OECD (2005), s. 122; Eurostat (2007b), cit. 31. 12. 2007, vlastní výpočet

Velmi nízkých cenových úrovní je v méně vyspělých členských zemích dosahováno u neobchodovatelných komodit (především ve službách), což se ve velké míře týká veřejného sektoru. Naopak relativně nejvyšší cenovou úroveň lze zaznamenat u energií, oděvů či telekomunikačních služeb. V těchto skupinách středoevropské členské země vykazují dokonce vyšší cenovou úroveň než vyspělé země EU. Důvody spočívají v nedokonalém konkurenčním prostředí, v praktikách nadnárodních korporací, ve vlivu daňového zatížení atd. (např. viz Égert, 2006; Dreger a kol., 2007).

3.5 Perspektivy cenové konvergence

Jak dlouho bude proces cenové konvergence trvat, není možné přesně odhadnout, a to z celé řady důvodů. Především se bude projevovat rozdílná povaha vyrovnávání cenových rozdílů mezi obchodovatelnými a neobchodovatelnými statky. Hlavními determinantami cenové konvergence bude vývoj reálného důchodu na obyvatele a s ním spojené změny produktivity práce a vývoj reálných příjmů obyvatelstva v české ekonomice v relaci k ostatním zemím. Silné vlivy okolního prostředí mohou procesy cenové konvergence urychlovat i zpomalovat. Z dosavadních zkušeností je možno

usuzovat, že přibližné vyrovnaní cenové hladiny bude trvat nejméně celé příští desetiletí, spíše však mnohem déle.

Vliv na cenovou konvergenci budou mít i specifické charakteristiky vztahu reálné a nominální konvergence v české ekonomice. Prvním specifikem je relativně velká odchylka cenové hladiny od ekonomické úrovně směrem dolů. V relaci k průměru zemí EU-27 dosahuje Česká republika 80 % HDP na obyvatele v paritě kupní síly (PPS), avšak jen 60 % cenové úrovně celkového HDP. V ostatních nových členských zemích je tato relace mnohem vyrovnanější. V ČR by se měla pohybovat relace cenové úrovně cca na 75 % EU-27. Při dosavadní rychlosti konvergence cenové hladiny, která činí zhruba 4 procentní body ročně, a při dosavadním postupu reálné konvergence o zhruba 2 procentní body ročně by vyrovnanějšího poměru ekonomické a cenové úrovně (90 % ku 80 %) bylo možno dosáhnout nejdříve za 5 let. Proces reálné i cenové konvergence se však s přibližováním k úrovni vyspělých zemí EU bude pravděpodobně zpomalovat.

Druhým specifikem ČR je, že vyrovnávání cenové úrovně probíhalo v současné dekádě výhradně zhodnocováním nominálního měnového kursu, zatímco v ostatních středoevropských nových členských zemích hrál významnou úlohu inflační diferenciál. V ČR byla průměrná roční míra inflace (HICP) v období 2001–2006 pod úrovní eurozóny (2,1 % oproti 2,2 %). Měnový kurs CZK se zhodnocoval vůči euru ročním tempem 3,9 % (vůči USD 9,3 %). Tendence ke zhodnocování reálného měnového kursu se ještě zdaleka nevyčerpala, jak naznačuje přetrvávající velký rozdíl mezi paritním a tržním kursem.¹⁸

Po odpadnutí kursového kanálu po přijetí eura lze očekávat silné inflační tlaky, podobně jako tomu bylo v Irsku a některých dalších kohezních zemích EU. Tendence k vyrovnávání cenové hladiny obchodovatelných statků bude v rámci jednotného trhu pokračovat, případně bude existenci společné měny ještě posílena. Při předstihu růstu produktivity práce v České republice se bude odrážet i ve vyrovnávání mezd, které zaostávají více než ceny zboží a služeb (pracovní náklady na osobu v eurech činí v ČR jen 35 % průměrné úrovně zemí EU-27 při přepočtu tržním kursem). Mzdový růst se bude přelévat i do neobchodovatelného sektoru, kde produktivita práce roste pomaleji. Odložení termínu přijetí eura na pozdější období podle Aktualizované strategie přistoupení ČR k eurozóně (z 29. 8. 2007) umožňuje, aby se kurs CZK v souladu s působením tržních sil i nadále zhodnocoval a předešlo se tak případným prudkým výkyvům v míře inflace po přijetí společné evropské měny.

Závěr

Hospodářský růst České republiky se v období let 2005–2007 značně zrychlil na dynamiku přesahující 6 % v ročním průměru. Příznivě se projevilo působení několika faktorů – příliv přímých zahraničních investic a rostoucí význam podniků pod zahraniční kontrolou s výrazně vyšší výkonností s příznivým vlivem na modernizaci a restrukturalizaci výrobních kapacit, dále růst úvěrů poskytovaných domácnostem

18 Implikace z vývoje měnového kursu a problematiky plnění kritérií pro přijetí společné evropské měny ve vybraných konvergujících zemích shrnuje např. De Grauwe, Schnabel (2005); Pazour (2006).

a podnikům v kombinaci s nízkými úrokovými sazbami a expanzivní fiskální politika (která však přispívá k nepříznivému stavu veřejných financí). Ze strukturálního hlediska se česká ekonomika oproti vyspělým zemím EU vyznačuje vysokým podílem průmyslu na HDP. Naopak podíl služeb zůstává nízký a jejich výraznější rozvoj tak představuje potenciální zdroj dalšího růstu ekonomiky.

V dlouhodobém horizontu je žádoucí udržení vysokého tempa ekonomického růstu, které by zajišťovalo další zvyšování životní úrovně a rychlý postup reálné konvergence při plném využití volných pracovních sil. Klíčovým zdrojem růstu se stává souhrnná produktivita faktorů (práce a kapitálu) opírající se o kvalitativní růstové faktory s klíčovou vahou zpracovatelského průmyslu. V letech 2001–2006 dosáhl růst SPF 3,3 % ročně a byl tak nejrychlejší ze středoevropských nových členských zemí EU, přičemž předstihoval průměrný růst v zemích EU-15 o 2,8 procentního bodu. Při předpokládaném poklesu podílu obyvatelstva v produktivním věku, daném procesem stárnutí a při již poměrně vysoké míře zaměstnanosti v evropském měřítku bude udržení předstihu v růstu produktivity práce a souhrnné produktivity faktorů téměř výhradním zdrojem vyrovnávání ekonomické úrovně s vyspělými zeměmi.

Hospodářská politika podporující růst musí být spojena s cílem makroekonomické stability, která je podmínkou vyváženého hospodářského vývoje, plné realizace růstového potenciálu a nominální konvergence, která by vedla k hladkému vstupu ČR do eurozóny. Vysoké tempo růstu české ekonomiky v letech 2000–2007 bylo v tomto směru doprovázeno některými negativními tendencemi.

Česká republika musela doplňovat vlastní národní úspory zahraničními zdroji, aby pokryla deficity běžného účtu platební bilance. Základním zdrojem deficitu se stala bilance výnosů a v ní zejména odliv prvotních důchodů související s přímými zahraničními investicemi (repatriované a reinvestované zisky). Zároveň u podniků se zahraniční účastí roste podíl repatriovaných zisků, což by mohlo v nejbližších letech zvýšit schodky běžného účtu. V posledních letech se zvyšuje i podíl mezd, které jsou vypláceny zahraničním pracovníkům, jež jsou ve zvýšené míře zaměstnání i v podnicích pod zahraniční kontrolou. Rizikovými faktory z hlediska budoucího vývoje jsou klesající míry úspor domácností. Jejich zvýšení by podpořila penzijní reforma a pozitivní reálné úrokové sazby. Velké veřejné investice do infrastruktury a šetrná sociální politika vedly k relativně vysokým deficitům veřejných rozpočtů. Veřejné finance se jeví z hlediska makroekonomické stability české ekonomiky nejslabší místem hospodářského vývoje.

Proces reálné konvergence k průměrné úrovni EU se v novém tisíciletí výrazně urychlil. Česká republika se v rámci EU-27 zařadila do skupiny středně ekonomicky vyspělých zemí, před nové členské země s výjimkou Slovinska (předběhla i Portugalsko). Ambice samozřejmě sahají alespoň k průměru ekonomické úrovně EU-27. Podle aktuálních odhadů Mezinárodního ústavu pro ekonomická srovnání ve Vídni z července 2007 by Česká republika měla dosáhnout tohoto cíle kolem roku 2020. Zatímco ekonomická úroveň ČR měřená HDP na obyvatele v PPS, dosahuje v relaci k průměru zemí EU-27 již čtyři pětiny a produktivita práce (HDP na pracovníka v PPS) více než dvě třetiny, srovnatelná cenová úroveň celkového HDP činí pouze tři pětiny. V ostatních nových členských zemích je poměr ekonomické a cenové úrovně vyrovnanější.

Tendence k vyrovnávání cenové hladiny obchodovatelných statků a služeb s vyspělými ekonomikami EU bude v rámci jednotného trhu pokračovat a bude se přenášet přes mzdový růst i do neobchodovatelného sektoru. Předcházení nežádoucím inflačním tlakům při přetrvávajícím velkém rozdílu cenových hladin bude usnadněno odkladem přijetí eura podle Aktualizované strategie z konce srpna 2007. Odklad poskytuje delší časový prostor pro zhodnocování nominálního měnového kursu, jehož potenciál doposud není zdaleka vyčerpán a bude i nadále hlavním kanálem cenové konvergence české ekonomiky.

Literatura

- ČIHÁK, M.; HOLUB, T. 2003. Price convergence to the EU: What do the 1999 ICP data tell us? [CNB Working paper No. 2]. Praha : ČNB, 2003.
- ČNB. Zprávy o inflaci. Praha : Česká národní banka, různá vydání. <http://www.cnb.cz>.
- ČNB. 2007. Statistika platební bilance. Praha : Česká národní banka, 2007. <http://www.cnb.cz>.
- ČSÚ. 2000. *Evropský systém účtů – ESA 1995*. 1. vyd. Praha : Český statistický úřad, 2000, s. 457. ISBN 80-7223-266-5.
- ČSÚ. 2007a. Čtvrtletní národní účty ČR. Praha : Český statistický úřad, 2007 (a). <http://www.czso.cz>.
- ČSÚ. 2007b. Roční národní účty. Praha : Český statistický úřad, 2007 (b). <http://www.czso.cz>.
- DE GRAUWE, P.; SCHNABEL, G. 2005. Nominal Versus Real Convergence – EMU Entry Scenarios for the New Member States. *Kyklos*. 2005, č. 4, s. 537–555.
- DOBRINSKY, R. 2006. Nominal versus Real Convergence: The Balancing Act for New EU Entrants. Přednáška na WIIW Spring Seminar Wider Europe: Opportunities and Future Challenges, Vienna, 2006.
- DREGER, CH.; KHOLODILIN, K.; LOMMATZSCH, K.; SLACALEK, J.; WOZNIAC, P. 2007. *Price convergence in the enlarged internal market*. Brussels : European Commission, Economic Paper No. 292, November 2007.
- DYBCZAK, K.; FLEK, V.; HÁJKOVÁ, D.; HURNÍK, J. 2006. Supply Side Performance and Structure in the Czech Republic (1995–2005) [Working Paper Series No. 4]. Prague : CNB, 2006.
- ECFIN. 2002. *Statistical Annex of European Economy*. Luxembourg : European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs, 2002.
- ECFIN. 2007. *Economic Forecasts. Autumn 2007*. Luxembourg : European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs, 2007. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2007/ee0207_en.pdf.
- ECFIN. 2007a. *Statistical Annex of European Economy. Autumn 2007*. Luxembourg : European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs, 2007. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2007/statannex0107_en.pdf.
- ÉGERT, B. 2006. Real Convergence, Price Level Convergence and Inflation. Přednáška na konferenci ICEG EC: Growth and Jobs: Challenges to the Lisbon Strategy and European Competitiveness, Budapest, 2006.
- EUROSTAT. 2007. *Prices*. Luxembourg : Eurostat, 2007. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.
- EUROSTAT. 2008a. *National Accounts* (database). Luxembourg : Eurostat, 2008. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.
- EUROSTAT. 2008b. *Structural Indicators* (database). Luxembourg : Eurostat. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>.
- GLIGOROV, V.; PODKAMINER, V. aj. 2007. Private Consumption and Flourishing Exports Keep the Region on High Growth Track [WIIW Research Report No. 335]. Vienna : The Vienna Institute for International Economic Studies, February 2007.
- GLIGOROV, V.; RICHTER, S. aj. 2007. High Growth Continues, with Risks of Overheating on the Horizon [WIIW Research Report No. 341]. Vienna : The Vienna Institute for International Economic Studies, July 2007.
- HÁJEK, M. 2006. Zdroje růstu, souhrnná produktivita faktorů a struktura v České republice. *Politická ekonomie*. 2006, roč. LIV, č. 2, s. 170–189.

- HÁJKOVÁ, D.; HURNÍK, J. 2007. Cobb-Douglas Production Function: Case of Converging Economy. *Finance a úvěr*. 2007, č. 9–10, s. 465–476.
- KADERÁBKOVÁ, A.; SPĚVÁČEK, V.; ŽÁK, M. (eds.). 2004. *Růst, stabilita a konkurenceschopnost II (aktuální problémy české ekonomiky při vstupu do EU)*. 1. vyd. Praha : Linde, 2004. 383 s. ISBN 80-86131-49-1.
- KADERÁBKOVÁ, A. aj. 2006. *Ročenka konkurenceschopnosti české ekonomiky. Analýza*. 1. vyd. Praha : Linde, 2006, 318 s. ISBN 80-86131-66-1.
- KADERÁBKOVÁ, A. aj. 2007. *Růst, stabilita a konkurenceschopnost III (Česká republika v globalizované a znalostní ekonomice)*. 1. vyd. Praha : Linde, 2007. s. 380. ISBN 978-80-86131-71-9.
- KADERÁBKOVÁ, A. aj. 2007. Proces konvergence v nových členských zemích EU [CES VŠEM No. 6]. Praha : CES VŠEM, 2007. http://www.vsem.cz/data/docs/gf_WPNo607.pdf.
- KADERÁBKOVÁ, A. aj. 2007. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky – 2006–2007*. 1. vyd. Praha : Linde, 2007.
- KLAUS, V.; TOMŠÍK, V. 2007. *Makroekonomická fakta české transformace*. Brno : NC Publishing, 2007.
- MANDEL, M.; TOMŠÍK, V. 2006. Přímé zahraniční investice a vnější rovnováha v tranzitivní ekonomice: aplikace teorie životního cyklu. *Politická ekonomie*. 2006, roč. LIV, č. 6, s. 723–741.
- MF ČR. 2007. Konvergenční program České republiky (aktualizovaná verze). Praha : Ministerstvo financí ČR, březen 2007. http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/KOPr_200703_pdf.pdf.
- MF ČR. 2007a. Makroekonomická predikce České republiky. Praha : Ministerstvo financí ČR, říjen 2007 (a). http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/MakroPre_2007Q3_komplet_pdf.pdf.
- MF ČR. 2007b. Aktualizovaná strategie přistoupení České republiky k eurozóně. Praha : Ministerstvo financí ČR, srpen 2007 (b). http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Eurozona_CR_2007.pdf.
- MMF. *World Economic Outlook*. Washington : International Monetary Fund, různá vydání.
- MMF. 1993. *Balance of Payments Manual*. 5th ed. Washington DC : International Monetary Fund, 1993. 188 s. <http://www.imf.org/external/np/sta/bop/BOPman.pdf>.
- OECD. 2005. *Purchasing Power Parities and Real Expenditures, 2002 Benchmark Year*. Paris : Organization for Economic Cooperation and Development, 2005. 209 s. ISBN 92-64-00751-2.
- OECD. 2006. *OECD Factbook 2006: Economic, Environmental and Social Statistics*. Paris : Organization for Economic Cooperation and Development, 2006. <http://www.oecd.org>.
- OECD. 2007. *National Accounts of OECD Countries*. Paris : Organization for Economic Cooperation and Development, 2007. 391 s. ISBN 92-64-03139-1.
- PAZOUR, M.: Dynamika konvergence cenové úrovně a strategie přistoupení k eurozóně. *Politická ekonomie*. 2006, roč. LIV, č. 6, s. 802–815.
- SPĚVÁČEK, V. 2005. Vývoj české ekonomiky ve světle ukazatelů reálného důchodu [Working Paper No 2]. Praha : CES VŠEM, 2005. http://www.vsem.cz/data/docs/gf_WPNo2.pdf.
- SPĚVÁČEK, V.; VINTROVÁ, R.; HÁJEK, M.; ŽDÁREK, V. 2006. Makroekonomický vývoj České republiky v letech 1996–2004. *Politická ekonomie*. 2006, roč. LIV, č. 2, s. 147–169.
- SPĚVÁČEK, V. 2006. Makroekonomická rovnováha české ekonomiky v letech 1995 až 2005. *Politická ekonomie*. 2006, roč. LIV, č. 6, s. 742–761.
- SLAVÍK, C. 2007. Reálná konvergence České republiky k Evropské unii v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi. *Politická ekonomie*. 2007, roč. LV, č. 1, s. 23–40.
- UNITED NATIONS. 1993. *System of National Accounts 1993*. Brussels/Luxembourg; New York; Paris; Washington, DC : United Nations, 1993. <http://unstats.un.org/unsd/sna1993/toctop.asp>.
- VINTROVÁ, R. 2005a. What GDP Indicators Do Not Tell You: Alternative Indicators of Economic Growth and Real Convergence. *Finance a úvěr*. 2005, roč. 55, č. 11–12, s. 579–595.
- VINTROVÁ, R. 2007. Reálná a nominální konvergence v zemích středoevropské pětky. *Politická ekonomie*. 2007, roč. LV, č. 2, s. 206–225.
- VINTROVÁ, R.; ŽDÁREK, V. 2007. Links between Real and Nominal Convergence in the New EU Member States: Implications for the Adoption of Euro. *Ekonomický časopis/Economic Journal*. 2007, č. 5, s. 1–20.
- VINTROVÁ, R.; ŽDÁREK, V. 2007a. Vztah reálné a nominální konvergence v ČR a nových členských zemích EU [Working Paper No. 8]. Praha : CES VŠEM, 2007.
- WORLD BANK. 2007. *World Bank EU8+2 Regular Economic Report*. Washington, DC : World Bank, May 2007. http://siteresources.worldbank.org/INTECA/Resour-ces/EU8_2_RER_May_2007_Main_Report.pdf.

THE CZECH ECONOMY AFTER ITS ENTRY INTO EUROPEAN UNION

Vojtěch Spěváček, Růžena Vintrová, Eva Zamrazilová, Mojmír Hájek, Václav Žďárek, Centre for Economic Studies, University of Economics and Management, nám. I. P. Pavlova 3, CZ – 120 00 Praha 2 (vojtech.spevacek@vsem.cz; ruzena.vintrova@vsem.cz; eva.zamrazilova@cnb.cz; mojmir.hajek@volny.cz; vaclav.zdarek@vsem.cz)

Abstract

Economic growth of the Czech Republic differed strongly in two periods: 2001–2003 and 2004–2006. While in the first period the average annual rate of growth of GDP reached only 2,7 %, in the second period the growth accelerated to 5,7 %. The economic growth measured by the indicators of real income (namely of real gross domestic income) was faster. This was caused by positive contribution of the terms of trade. On the supply side the main contributing factors were labour and total factor productivity. On the demand side the growth was pulled by domestic demand which grew in the period 2001–2003 even faster than GDP. The contribution of foreign trade becomes positive in the years 2004–2006 with very strong contribution in the year 2005. Macroeconomic stability of the Czech economy improved substantially in the field of foreign trade. The trade balance becomes positive from the year 2004 and growing imbalance persists in the balance of income. The negative gap between savings and investments is caused mainly by households and general government. The process of real convergence accelerated in the years 2000–2006 and was based on the growth of labour and total factor productivity. In 2006 the GDP per capita in purchasing power standards reached almost 80 % of the average level in EU-27. The comparative price level of the Czech Republic in this year reached only 61 % despite accelerated process of catching-up.

Keywords

economic growth, gross domestic product, real gross domestic income, total factor productivity, domestic demand, foreign trade and trade balance, national savings, gross capital formation, general government budget, inflation, current account balance, convergence nominal and real

JEL Classification

O11, E22, E24, J30, P24